

16. ASIRDA YAŞAMIŞ BİR ŞAİRİN SERGÜZEŞTİ: HİNDÎ MAHMÛD VE ESERLERİ

Hakan YEKBAŞ*

ÖZET

Bugün yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerde henüz adı ve eserleri bilinmeyen yüzlerle ifade edilebilecek sayıda şairin bulunduğu bir gerçektir. Bu şairlerin her birinin kültür ve edebiyatımız açısından zengin malzemeler içeren eserler yazmış olduğu da muhakkaktır. Bunlardan biri de XVI. asırda yaşamış ve iki önemli eser te'lif etmiş olan Hindî Mahmûd isimli şairdir.

Tezkirelerde ve biyografi kitaplarında adına pek rastlanmayan Hindî Mahmûd, eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla ilginç bir şahsiyettir. Şair hakkındaki önemli bilgilere tespit etmiş olduğumuz iki eserinden hareketle ulaşılmaktadır. Bu eserlerden biri İngiltere Milli Kütüphanesinde bulunan *Kitâbu Kısas-ı Enbiyâ*, diğeri ise Edirne Selimiye Kütüphanesinde bulunan *Sergüzeşt-nâme-i Hindî Mahmûd* isimli eserdir.

Şaire ait her iki eser de ilginç özellikler arz etmektedir. Özellikle şairin İnebahtı Deniz Savaşı ve savaşın ardından esaret yıllarını anlattığı sergüzeşt-nâmesi, gerek muhteva gerekse şekil özellikleri bakımından dikkat çekicidir. Şair, bu eserinde Roma ve Messina hapishanelerinde geçirdiği dört yılı tahkiyevî bir tarzda nazmetmiştir. Ayrıca eserinde, o dönemin Hristiyan dünyasına ait gözlemleri de yer almaktadır. Özellikle Roma'daki günlük yaşam, San Pietro ayını ve o dönemin Hristiyan ruhbanları hakkındaki gözlem ve tespitleri ilginç bir özellik arz etmektedir. 42 varaklık sergüzeşt-nâme, farklı nazım şekilleri ve türlerini içermesi bakımından da benzerlerinden ayrılmaktadır. Şairin bir diğer eseri olan *Kitâbu Kısas-ı Enbiyâ* ise manzum olarak 1585 yılında istinsah edilmiştir. 280 varaktan müteşekkil bu eser, türünün önemli örneklerindedir. Eserin muhtevası, başta ayet ve hadisler olmak üzere İslam tarihinin önemli kaynaklarına dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Hindî Mahmûd, kısas-ı enbiyâ, sergüzeşt, sergüzeşt-nâme.

Giriş

XVI. asırda klazizmini kurmuş olan divan şiiri, bu asırda en zengin ve verimli dönemini yaşamıştır. Bu dönemde her meslekten ve sınıftan birçok şair yetişmiş, yine bu şairler tarafından tercüme, te'lif birçok eser vücuda getirilmiştir. Bu şairlerden bazıları –Fuzûlî, Bâkî, Bağdatlı Rûhî,

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sivas. hyekbas@gmail.com

Zâtî, Nev'î, Taşlıcalı Yahya gibi- zirve isimler arasına yerleşirken bazıları ise aslında her biri birbirinden değerli eserler te'lif etmiş meçhul şahsiyetler olarak kütüphanelerde keşfedilmeyi beklemektedir. İşte bu şahsiyetlerden biri de tespitlerimize göre şimdiye kadar edebiyat tarihimizin önemli kaynaklarında adı bile geçmeyen Hindî mahlasını kullanan Mahmûd isimli bir şairdir.

Hindî Mahmûd, eserlerinden öğrendiğimiz kadarıyla XVI. asırda yaşamış ve özellikle II. Selim döneminde eser vermiş bir şairdir. Tespitlerimize göre şair hakkında Osmanlı dönemine ait biyografi kitaplarında ve tezkirelerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu yüzden Hindî Mahmûd ile ilgili bilgilere yine kendi eserlerinden ulaşabilmekteyiz. Muhtemelen şairimiz, ilerleyen dönemlerde kendisinden pek bahsedilmeyeceğini düşünmüş olmalı ki elimizdeki iki eserinde hayatıyla ilgili önemli bilgilere yer vermiştir.

Bunlardan özellikle İngiltere Milli Kütüphanesinde Or. 12173 numarayla kayıtlı bulunan "*Kitâbu Kısas-ı Enbiyâ*" isimli eser, şairin kendisiyle ilgili bilgilere yer vermesi bakımından önemlidir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde tanıtacağımız bu eserde şair; adı, mahlası, doğum tarihi ve yeri hakkında bilgiler vermektedir.

Hindî Mahmûd'un kendisiyle ilgili bilgilere yer verdiği manzume, eserin son bölümünde 279b-280a varakları arasında "*Beyân-ı Vatan-ı Hindî Mahmûd el-Fakîr*" başlığı altında yer alan bir mesnevidir. Şair, mesnevideki beyanına göre Karahisarlıdır. Anne ve babası da aynı şehirdendir. Hindî, manzumede açık bir şekilde "*Ķarahişâr-ı şâhib mevlidüm yâr*"¹ demek suretiyle bugünkü adıyla Afyonkarahisarlı olduğunu ifade etmektedir. Bilindiği gibi Selçuklular ve Osmanlılar döneminde Anadolu'da *Karahisar* olarak adlandırılan birçok belde mevcuttur. Karahisar'ın (Afyonkarahisar) Anadolu'daki diğer karahisarlardan ayrılması için ünlü Selçuklu veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin aynı zamanda vezir anlamına gelen "*Sâhib*" ünvanı, bu sancağa verilmiştir.² Afyonkarahisar, bu ismin dışında Fahreddin Ali'nin torunu Şemseddin Mehmed'in oğlu

¹ Hindî Mahmûd, *Kitâbu Kısas-ı Enbiyâ*, The British Library Turkish Manuscripts, Or. 12173, v. 279b.

² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971, s. 565.

Muzaffereddin Devle'nin adına istinaden “*Karahisâr-ı Devle*” ismiyle de anılmıştır.³ Karahisar; özellikle Selçuklular ve Osmanlılar döneminde kurulan medreseleri, ilim adamları, sanatkâr, şair ve yazarlarıyla önemli bir kültür ve sanat merkezidir. Şehrin ilim ve kültür alanında bu kadar öne çıkmasında hiç kuşkusuz Konya'dan sonra Mevleviliğin ikinci büyük merkezi olması da etkili olmuştur.

Manzumede şairle ilgili olarak edindiğimiz bir diğer bilgi ise adının “*Mahmûd*” olduğudur. Hindî, bunun ardından aynı zamanda kadı olan Karesi-zâdenin akrabası olduğunu söyleyerek övünmektedir. Şairin Karesî-zâde'den kimi kastettiğini isim vermediği için tespit edemedik. Bu konuda özellikle İ. Hakkı Uzunçarşılı'nın “*Karesi Meşâhiri*”⁴ eserinde herhangi bir bilgiye de rastlamadığımızı belirtmeliyiz. Manzumeden, Hindî'nin Karesi-zâde'den eğitim aldığını ve birçok ilmi öğrendiğini anlamaktayız.⁵

Hindî Mahmûd, *Kıyas-ı Enbiyâ*'sında doğum tarihini kesin olarak bildirmemiştir. Fakat şair, bu eserin 21a-22b varakları arasında yer alan sebab-i te'lif bölümünde, *Kıyas-ı Enbiyâ*'yı altmış sekiz yaşında iken te'lif ettiğini söylemektedir.

Yitişdi çünkü altmış sekize yaş
Ecel yaşduğına konulmadın baş⁶

Yine bu eserin sonunda yer alan ve eserin yazıldığı tarihi belirten aşağıdaki beyit, şairin bize doğum tarihini dolaylı olarak vermektedir:

Doğuz yüz dahı seksen idi târih
Bu târihde yazar nazmını râsih⁷

Yukarıdaki bilgilere göre eserin yazıldığı hicrî 980 yılı bize 1572 tarihini vermektedir ki şair, aşağıda daha da ayrıntılı bir şekilde bahsedilece-

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yay., Ankara 1988, s. 150.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Meşâhiri*, (hızl: Mehmet Sarı, Ahmet Kahraman), Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir 1999.

⁵ Hindî Mahmûd, *Kütâbu Kıyas-ı Enbiyâ*, v. 279b.

⁶ Hindî Mahmûd, *Kütâbu Kıyas-ı Enbiyâ*, v. 22a.

⁷ Hindî Mahmûd, *Kütâbu Kıyas-ı Enbiyâ*, v. 280b.

ğimiz gibi bu yıllarda Roma'da esaret altındadır. Buna göre eserin yazıldığı tarihte 68 yaşında olan şairin 1504 yılında doğduğunu söyleyebiliriz.

Şair, manzumenin devam eden beyitlerinde Karesi-zâde'den ayrıldıktan sonra dönemin padişahı II. Selim'in hizmetine girdiğini söylemektedir. Bu bölümde ilginç bir bilgiye daha rastlamaktayız. Buna göre şairin mahlasını II. Selim bizzat kendi koymuştur:

Kıla rûhını şâd ol pâdişâhuñ
Ki kullarına luftı çok İlah'ın

Benim maḥlaşımâ Hindî buyurdu
Ma'ârif ehline serdâr kıldı⁸

Yine şaire ait başka bir eserde hayatıyla ilgili önemli bilgilere rastlamaktayız. Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesinde 2162 numarada kayıtlı bulunan “*Sergüzeşt-nâme-i Hindî Mahmûd*” isimli yazma, eserin adından da anlaşılacağı gibi şairin sergüzeşti yani hayatının bir bölümünde başından geçenleri anlatması bakımından önemlidir. Şekil ve muhteva bakımından ilginç bir eser olan sergüzeşt-nâmeden, şairin, Kıbrıs ve İnebahtı Savaşları'na katıldığını anlamaktayız. Şair, bu eserinde Kıbrıs'ın Fethi ve İnebahtı Deniz Savaşı hakkındaki gözlemlerini anlattığı gibi İnebahtı'da Osmanlı donanmasının yenilgiye uğraması ve bunun sonucunda esir alınıp Messina ve Roma'ya götürülmesinden de bahseder. Zaten sergüzeşt-nâmenin önemli bir bölümü şairin İtalya'da geçirdiği esaret yıllarında başından geçenlerle ilgilidir.

Şekil ve muhteva özelliklerinden ileride ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz sergüzeşt-nâmede, şairin biyografisine dair bazı bilgiler bulunmaktadır. Bunların başında şairin şehzadeliklerinden itibaren Sultan II. Selim'e yakın olduğu bilgisi gelmektedir. Hindî, eserinde II. Selim henüz Konya sancaktarı iken yanında bulunduğunu ve on yıl kadar divan kâtipliğini yaptığını söylemektedir. İlk sancağa çıktığında 1542/1544 yılları arasında Konya valiliği yapan Şehzâde Selim, bir süreliğine Manisa sancağına atandıktan sonra tekrar Konya'ya gönderilmiş ve 1558-1562

⁸ Hindî Mahmûd, *Kitâbu Kısas-ı Enbiyâ*, v. 279b.

yılları arasında burada görev yapmıştır.⁹ Hindî Mahmûd, bu süre zarfında padişahın yanından ayrılmadığını ve divan kâtipliği yaptığını ifade etmektedir:

Ezelde pâdişâh şehzâde iken
Çıkup Konya'ya 'âlem oldu ħandân

Bu bende şer'-i aĥkâm kâtibiydüm
O dem dîvâna kâtib kıldı a'yân

Temâm on yıla irdi daĥı bir sâl
Kitâbet eyledüm aĥkâm-ı dîvân¹⁰

Şairin diğer bir eseri olan Kıyas-ı Enbiyâ'da da aynı bilgilere rastlamaktayız. Bu eserde şair, Şehzâde Selim'in kendisini divan kâtibi olarak atadığını ve on bir yıl süreyle bu görevi yerine getirdiğini söylemektedir:

Çıkup Konya'ya şehzâde Selîm Hân
Ĥaĥîr'i itdiler kâtib-i dîvân

Olup on bir yıl ol ĥıdmetde kâ'im
Ri'âyâ ber-murâd giderdi dâ'im¹¹

Şair, bu görevinin ardından müteferrika olarak atandığını söylemektedir. Bilindiği gibi müteferrika, hükümdarlarla vezirlerin ve diğer hizmet sahiplerinin maiyyetinde hademe nev'inden olan bir kısım hizmetli hakkında kullanılan bir tabirdir. Önemli devlet erkânının işlerini yürütmekle görevli olan bu kişiler, özenle seçilen güvenilir insanlardır. Özellikle padişah müteferrikaları en itibarlı ve şerefli hizmetlerden olduğu için buraya seçme, asil ve mutemet kimseler alınmıştır. Padişahın yanından ayrılmayan müteferrikalar, hükümdar dışarı çıktığında ve Cuma namazına gittiği zaman önünde giderlerdi.¹²

⁹ Halûk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 171.

¹⁰ Hindî Mahmûd, *Sergüzeştinâme-i Hindî Mahmûd*, Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi, A. Badi Nu: 2162, v. 8a.

¹¹ Hindî Mahmûd, *Kitâbu Kıyas-ı Enbiyâ*, v. 21a.

¹² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: II, MEB Yay., İstanbul 2004, s. 637-638.

Hindî de anlaşıldığı kadarıyla II. Selim'in şehzadeligi döneminde müteferrikalığını yapmıştır. Bunu her iki eserinde özellikle belirtmektedir:

Müteferrika oldum ba'd-ezân ben
Benüm eş'arumı okurdu 'irfân¹³

Müteferrika kıldı beni sultân
Görüldi ilçilige şâh-ı şarķân¹⁴

Şair, bu eserinde tıpkı *Kıyas-ı Enbiyâ*'sında olduğu gibi mahlasının Sultan II. Selim tarafından bizzat konulduğunu ifade etmektedir. Yine aşağıdaki beyitlerden şairin daha önce Hamdî mahlasını taşıdığını fakat Şehzâde Selim tarafından mahlasının Hindî olarak değiştirildiğini öğrenmekteyiz:

Dimişdi maħlaşın Ĥamdî bu Maħmûd
Buyurdu Hindî olsun zıll-ı Yezdân¹⁵

Hindî, bu mahlasın daha önce hiç kimse tarafından kullanılmadığını da ifade etmektedir:

Taşavvur iderüm ben ehl-i nazmı
Ki maħlaşda kimün vardur bu 'unvân¹⁶

Şairin her iki eserinde de mahlasının II. Selim tarafından konulduğunu söylemesi dikkat çekici bir konudur. Çünkü divan şiiri geleneğinde şairler, çoğunlukla kendi iradesi ile seçtiği bir mahlası kullanmaktadır. Bazen de şairin üzerinde etkisi olan, onun sevip saydığı ve yine şiirle ilgili olan birinin *mahlasnâme* yazmak suretiyle ona mahlas verdiğini görmekteyiz. Bunların dışında örneklerine az da olsa rastlanılan bir diğer mahlas verme yöntemi ise şairin, bir devlet büyüğünün isteği üzerine mahlas alması veya mahlasını değiştirmesidir. Örneğin; Dâ'i'nin mahlasını Kanûnî Sultan Süleyman, Dahlî'nin mahlasını Yavuz Sultan Selim'in

¹³ Hindî Mahmûd, *Sergüzeştname-i Hindî Mahmûd*, v. 8a.

¹⁴ Hindî Mahmûd, *Kitâbu Kıyas-ı Enbiyâ*, v. 21a.

¹⁵ Hindî Mahmûd, *Sergüzeştname-i Hindî Mahmûd*, v. 8a.

¹⁶ Hindî Mahmûd, *Sergüzeştname-i Hindî Mahmûd*, v. 8a.

veziri Zeynel Paşa vermiştir.¹⁷ Yukarıdaki beyitten anlaşıldığı kadarıyla şairimizin daha önce *Hamdî* mahlasını kullandığını, II. Selim'in emriyle *Hindî* mahlasını seçtiğini görmekteyiz. Şair, padişahın mahlasını neden değiştirdiği konusunda herhangi bir bilgi vermemektedir. Muhtemelen mahlas değişikliğinin sebebi, *Hamdî* mahlasının çok yaygın olarak kullanılıyor olmasından kaynaklanmaktadır. II. Selim'in şaire, kaynaklarda daha önce rastlamadığımız bir mahlası vermesi bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

Bu noktada Şehzâde Selim'in Konya valiliği görevinde olduğu dönemde çevresindeki şairlere baktığımızda *Hamdî* veya *Hindî* mahlaslı bir şairden söz edilmediğini görmekteyiz. Haluk İpekten, Konya sancağında iken çevresinde kalabalık bir şiir muhiti meydana getirmiş olan Şehzâde'nin, *Celâl Bey*, *Durak Çelebi*, *Terzî-zâde Ulvî*, *Kara Fazlı*, *Hubbî Hatun*, *Derviş Çelebi*, *Visâlî*, *Gelibolulu Âlî*, *Derûnî*, *Fedâyî*, *Hâtemî*, *Vusûlî* ve *Râhimî* gibi şairleri himâye ettiğini ifade etmektedir.¹⁸ Bu kişiler arasında şairimizin adı geçmemektedir. Ayrıca *Hamdî* mahlası çok kullanılan bir mahlas olmasına rağmen II. Selim döneminde Afyonkarahisarlı olan böyle bir şairden de bahsedilmemektedir. Kaldı ki aynı dönemde ünlü tezkire yazarı Gelibolulu Âlî'nin de Konya'da bulunduğu düşünüldüğünde *Hindî*'den *Künhü'l-Ahbâr*'da hiç bahsetmemiş olması da dikkat çekicidir. Zaten şair, sergüzeştnameinde de muhtemelen tezkireleri ve biyografi kitaplarını kastederek isminin bir yerde geçmediğini, divanının bulunmadığını da söylemektedir. Şair buna sebep olarak da uzun süre Messina ve Roma zindanlarında esir olarak kalmasını göstermektedir ki şairin esaret hikâyesinden ileride bahsedeceğiz:

Luğatda vü kitâbda nesnemiz yok
Varağ-nîst ü kaçan bulına dîvân

Esîr ü miñnet ü derd ü belâda
Nehâr [u] leyl mesken idi zindân¹⁹

¹⁷ Ali Yıldırım, *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*, Akçağ Yay., Ankara 2006, s. 68-70.

¹⁸ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, s. 171.

¹⁹ Hindî Mahmûd, *Sergüzeştname-i Hindî Mahmûd*, v. 7b-8a.

Sergüzeştñâmeden şairin bir süre elçilik görevi ile Arap ve Acem illerine gittiğini de anlamaktayız. Hindî, bu vesileyle kırk yedi gün boyunca *şâh-ı şark*'a misafir olduğunu ifade etmektedir ki bu ifadeden İran şahına elçi olarak gönderildiği anlaşılmaktadır.

Mübârek oldı baña nâm-ı Hindî
‘Arab ile ‘Acem olındı seyrân

Varup elçilik ile şâh-ı şarka
Temâm kırk yedi gün olındı mihmân²⁰

Bu konuda *Kıyas-ı Enbiyâ*'da da benzer bilgiler bulunmaktadır:

Müteferrika kıldı beni sultân
Görüldi ilçilige şâh-ı şarkân

O Taḥmasb şeh idi ol zamânda
Edâ-yı hıdmet kıldı emânda^{21 22}

Hindî, bu görevinin ardından Yemen'e gittiğini ve bu esnada üç defa hac görevini de yerine getirdiğini belirtir. Şair, üç yıl burada kaldıktan sonra 14 yıl boyunca her yıl Haremeyn'e hac kfilesiyle gönderilen mahmil-i şeriflere hizmet ettiğini de özellikle söylemektedir. Şair, hac farzasıyla ilgili beyitlere her iki eserinde de yer vermiştir:

Yemen mülkin dahı itdüm temâşâ
Ve üç kez geydüm ihrâm cisme ‘uryân

Şafâ ile ki hacda eyledüm sa'y
O Merve haqqı üzre nûrına cân

Şeref ile müşerref oldum üç sâl
Du'â-yı hayrın alup gördüm ihsân

Mışır Şâm [u] Yemen maḥmillerine
Baña hizmet müyesser itdi Yezdân

²⁰ Hindî Mahmûd, *Sergüzeştñâme-i Hindî Mahmûd*, v. 8a-8b.

²¹ Hindî Mahmûd, *Kitâbu Kıyas-ı Enbiyâ*, v. 21a-21b.

²² Her iki mısradada da vezin bozuk.

Geçürdüm sâl-ı on dört dağı bunda
 Kapucu başı kıldı şâh-ı devrân²³

Dağı üç def'a hacc oldu müyesser
 Görüpdür bu sa'âdeti dağı ser

Yemen iline huccâc ile vardum
 O yirlerde nice çerâğ uyardum²⁴

Şair, Kıyas-ı Enbiyâ'sında bu görevlerin ardından Şehzâde Selim'le birlikte Kütahya'ya geldiğini ve burada kapıcıbaşı olarak görevlendirildiğini ifade etmektedir. Bu arada Şehzâde Selim'in 1558-1566 yılları arasında Kütahya'da valilik görevinde bulunduğunu belirtmeliyiz. Hindî, bu görevinin üçüncü ayında iken yani 974 Rebiü'l-evvelî'nde (Eylül 1566) Şehzâde Selim'in tahta geçtiğini ve kendisine de Âmid ve Maraş tımarlarının ihsan edildiğini söylemektedir:

Kütahiyya'ya geldük şehriyârla
 Müşerref eyledi ol gül-'izârla

Kapucu başı kıldı bendesini
 O gün ezdimdi sükker kellesini

Üçüncü ayda oldu şehriyârî
 Musahhar kıldı Yezdân her diyârî

Açup Âmid'de vü Mar'aşda defter
 Çerâğum oldu 'âlemde hezâr er²⁵

Hindî Mahmûd, sergüzeştname-sinde de aynı bilgileri vermektedir. Şair, Sultan II. Selim'in tahta geçmesinden kırk gün sonra İstanbul'a dönmüş ve Âmid (Diyarbakır) tımarı kendisine verilmiştir. Bu vazifeden iki yıl sonra da müteferrika olarak görevlendirilmiştir. Metinden şairin

²³ Hindî Mahmûd, *Sergüzeştname-i Hindî Mahmûd*, v. 8b.

²⁴ Hindî Mahmûd, *Kitâbu Kıyas-ı Enbiyâ*, v. 21b.

²⁵ Hindî Mahmûd, *Kitâbu Kıyas-ı Enbiyâ*, v. 21b.

müteferrika olarak görevlendirildiği yılın Kıbrıs'ın fethine denk geldiği anlaşılmaktadır ki bu da bize 1570 yılını vermektedir:

Teveccüh eylediler devlet ile
Rikâbında bile hizmetde ihvân

Beliğrad'a varınca oldu hizmet
Orada hizmete geldiler erkân

Cülûsdan şoñra kırık gün hıdmet itdük
Ki olduk a'yân-ı şâh-ı devrân²⁶

İcâzet oldu döndük lâle ile
Sitanbul yolını dutduk şitâbân

Dönüp geldükde hünkâr Filibe'ye
Münâşib hâl-i 'arz olunmuş ol ân

Baña tîmâr defterdârlığını
Kara Âmid'de itmiş ol gün ihsân

İki yıl geçti anda mâcerâmız
Oradan Zü'l-ğadirde²⁷ içdüm ayran

Müteferrika oldum vahdet itdüm
Bu hâllü olmağ imiş emr-i Rabbân

Alındı Kıbrıs'ın ol dem hişârı
Kim itdi âferîn İrân u Tûrân

Müverrihler ki târih söylediler
Bu Hindî didi bu târih ol ân

...

Hindî erkâm idüben didi bir eksük târih²⁸

²⁶ Bu mısradaki vezin bozuk.

²⁷ Sonradan Dülkadir olarak telaffuz edilen bu kelime, Malatya, Maraş ve Harput civarını kapsayan bölgenin adıdır. Ahmet Rifat, *Lügât-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye*, Cilt: 3-4, Keygar Neşriyat, Ankara 2004, s. 276.

²⁸ Bu mısradaki vezin bozuk.

Sāye-i Yezdān'a müjde aldı 'asker Kıbrıs'ı

978/1570²⁹

Hindî'nin bu görevinin ardından divan defterdârlığına atandığını görmektedir:

Hudāvend-i cihān maḳbūl gördi
 Ḳulı-çün maṣṣıbı ḥall itdi sulṭān

Ki ser-defterde defter-dār Ḥasan'dur
 O ma'zūl ola pīr açalar erkān

İrişe silsileyle intihāya
 Ola tā Hindî defter-dār-ı dīvān

Geçürdi ni'met-i şadra Ḥalîl'i
 Bu bābda Hindî maḥzūn oldı lerzān

Baṅa bu luṭfi itmek ile ḥünkār
 Şanasın kim benüm oldı bu devrān

Hudā dā'im anuñ göñlini yapsun
 Olur ma'mūr anuñ luṭfiyla vīrān³⁰

Hindî, yeni atandığı bu görevde uzun süre kalamaz. Çünkü padişahın emriyle donanma ve ordu hazırlanmış, Ege'deki adaların özellikle Girit adasının fethi için sefere çıkılmasına karar verilmiştir:

Fütühāt bāb çün kim oldı meftūḥ
 Adalar fetḥine rāy itdi ol ḥān

Donanma ḥāzır ola gire 'asker
 Girīd adasına girişe gürgān³¹

Şair, bu emre bütün müteferrikaların dâhil olduğunu, zaten bu görevde bulunanların asla padişahın yanından ayrılmadığını da söylemektedir:

²⁹ Hindî Mahmûd, *Sergüzeştname-i Hindî Mahmûd*, v. 8b-9a

³⁰ Hindî Mahmûd, *Sergüzeştname-i Hindî Mahmûd*, v. 9a-9b.

³¹ Hindî Mahmûd, *Sergüzeştname-i Hindî Mahmûd*, v. 9b.

Müteferrika-ı dergâh-ı ‘âlî
Bile gitmegi ma‘kül gördi erkân

Egerçi olmamışdur bu ezelde
Yanından ayıra oları sulţân

...

Müteferrika olan defterîler
Bile gidüp temâsâ ide ‘ummân

Osmanlı donanmasının başında Ali Paşa bulunmaktadır:

‘Alî Paşa durur ol ehl-i kerem
Merdligiyle dutup durur meydân

Şaire göre Girit adası üzerine yapılan bu sefer, önceleri amacına ulaşmış gibi görünse de kasım ayının gelişiyle birlikte Osmanlı ordusunun aleyhine sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Asker, yorgun ve hastadır. Bundan istifade eden Don Juan komutasındaki Hristiyan donanması, İnebahtı’da Osmanlı donanmasının büyük bir bölümünü yok eder. Ali Paşa şehit edilir ve birçok asker esir düşer:

Rûz-ı kâsım dahı gelüp irdi
Gitdi ‘asker dağıldı bî-pâyân

Ḥastelikden zebûn oldu ‘asker³²
Ḥasret ile nicesi virdi cân

Oturup İnebahtı’da ‘asker
Gözedürler ne lu‘b ider devrân

İstimâ‘ olındı ki ‘asker ile³³
Geldi donanma-i Hıristiyan

Çünki taḥkîke irdi bu aḥbâr
Ḥüsn-i tedbîre geldiler a‘yân

Söyledi cümlesine kapudân
Ol ‘Alî’dür sîret-i kaplan³⁴

³² Bu mısradaki vezin bozuk.

³³ Bu mısradaki vezin bozuk.

³⁴ Bu mısradaki vezin bozuk.

Didi serdârdur ol Efrencün
Nesl-i şâhî vü ismi Ƨon-civân³⁵

...

Esir olduđ Ƨutulduđ emr-i Hađla
Hıristiyân kimi de ider efgân

Kimi baba kimi kardeş ođul dir
Kimi başum elüm diyüp ađar Ƨan³⁶

Hindî Mahmûd, sergüzeştnâmesinin geriye kalan bölümlerinde esaret hatıralarından, Ƨektiđi sıkıntılardan ve gözlemlerinden bahsetmektedir ki bu bölümlerden eserle ilgili incelememizde bahsedeceğimizi özellikle belirtmek istiyoruz.

Şairin sergüzeştnâmesinde Roma'da ne kadar süre ile esir kaldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat diğer bir eseri olan Kısas-ı Enbiyâ'sında şair, burada dört yıl esaret altında kaldığını ve devrin hükümdarı III. Murad (sal. 1574-1595) tarafından fidyesi ödenerek serbest bırakıldığını söylemektedir. Şair, bu yüzden olsa gerek Kısas-ı Enbiyâ adlı eserini de hükümdara hediye etmiştir:

Ƨızıl elmada³⁷ papanın elinde
Olup dört yıl o küffârîñ ilinde
...
Hediye didüm adına anuñ ben
Eritdüm ol kitâb-çün cân ile ter

Bi-ğamdillâh getürdüm pâdişâha
Anuñ luğfı ile bitmişdi yâra

Bizi küffâr elinden aldı ol yâr
Virüp küffâr bedel luđf ehl-i ħünkâr³⁸

³⁵ Bu isim muhtemelen İnebahtı'daki Haçlı donanmasının İspanyol asıllı komutanı Don Juan'ın Osmanlı Türkçesindeki söyleniş şeklidir.

³⁶ Hindî Mahmûd, *Sergüzeştnâme-i Hindî Mahmûd*, v. 10b.

³⁷ Kızıl elmadan kastedilen İtalya'dır.

³⁸ Hindî Mahmûd, *Kiûbu Kısas-ı Enbiyâ*, v. 21b-22a.

Şairin Roma esaretinden kurtulduktan sonra ne yaptığı veya hangi görevlerde bulunduğu dair elimizdeki kaynaklarda ve şairin eserlerinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu yüzdendir ki ölüm tarihine dair bir kayıt da yoktur. Fakat yukarıda zikredilen bilgilere dayanarak şairin ölüm tarihiyle ilgili olarak tahminde bulunabiliriz.

Buna göre şairin, Kısas-ı Enbiyâ adlı eseri 980/1572 yılında tamamladığını ve eseri tamamlandığında 68 yaşında olduğunu da ifade etmiştik. 1570 yılında esir düşen Hindî, yine Kısas-ı Enbiyâ'sında dört yıl kadar esir kaldığını söylemektedir ki bu ifadeden 982/1574 yılında serbest kaldığını öğrenmekteyiz. Yani şair, özgür kaldığında artık 70 yaşındadır. Ayrıca eserin istinsah tarihi de bizlere, bazı ipuçları vermektedir. Buna göre Kısas-ı Enbiyâ'nın sonunda 993/1585 yılı yazılıdır. Şair, bu tarihte muhtemelen hayattadır. Çünkü yine bu eserin başında yer alan sebeb-i te'lif bölümünde geçen bir beyitte şair:

Dağı nâzımına vü kâtibine
Şevâblar hâşıl eyle sâmi'ine³⁹

ifadelerini kullanmaktadır. Şairin 1585 yılında hayatta olduğunu farz edersek bu dönemde 81 yaşında olması gerekmektedir. Tüm bu bilgilerden hareketle şairin ölüm tarihini kesin olarak bilmesek de 16. asrın son çeyreğinde vefat ettiğini söylemek mümkündür.

Hindî Mahmûd'un Eserleri

1. Kitâbu Kısas-ı Enbiyâ

Arapça kıssa ve nebî kelimelerinin çoğul şekillerinden oluşan kısas-ı enbiyâ (kasasü'l-enbiyâ) “peygamberlerin kıssaları, tarihleri, hikâyeleri” demektir. Bu anlamda ahbâr-ı enbiyâ tabiri de kullanılmaktadır.⁴⁰

Bilindiği üzere Kur'ân'da üçü ihtilafli olmak üzere yirmi sekiz peygamberin hayat hikâyeleri, tebliğ faaliyetleri ders ve ibret verme amacıyla nakledilmiştir. Kur'ân'da peygamberlerin yanı sıra bazı şahsiyetlerin de

³⁹ Hindî Mahmûd, *Kitâbu Kısas-ı Enbiyâ*, v. 22b.

⁴⁰ M. Süreyya Şahin, “Kısas-ı Enbiyâ”, *TDV*, Cilt: 25, Ankara 2002, s. 495.

kıssaları geçmektedir. Peygamber kıssaları, edebî bir gayeden çok Kur'ân'ın asıl hedefi olan “*vahiy ve peygamberliğin ispatı, dinlerin esasta birliği, tevhidî ispat, müjdeleme, uyarma, hayır, şer, sabır, sızlanma, şükür, nankörlük ve ahlâkî hedefler*”⁴¹ gerçekleştirme amacını gütmektedir. Bu kıssaların bir kısmı müstakil olarak (*Yûsuf u Züleyhâ, Süleymannâme, Halîlnâme, Hızırnâme, İskendernâme, Ashâb-ı Kehf gibi*) şair ve yazarlarca işlenmiştir. Kısas-ı Enbiyâ türündeki kitaplarda ise umumiyetle yaratılıştan başlayarak Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar olan peygamberlerin kıssaları, hayatları, mücadeleleri anlatılmaktadır. Bu tür kitaplar, Kur'ân'da adı geçen bütün peygamberleri ve önemli şahısları kapsadığı gibi bazen belirli bir peygamberden başlayıp belirli bir olayla son bulabilir. Örneğin; Mehmed b. Yûsuf b. Mustafa el-Çerkezî'nin 1082/1671'de yazmış olduğu Kısas-ı Enbiyâ'sı Yuşa peygamberden başlayarak Fil Vak'asına kadarki peygamber kıssalarını kapsamaktadır.

Kısas-ı enbiyâlarda tefsir, İslam tarihi, tarih kitapları ve hadislerin de kaynak olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca tefsir ve tarih kitaplarındaki İsrailiyyat, kısas-ı enbiyâları etkileyen bir diğer önemli unsurdur.

Kâtip Çelebi, kısas-ı enbiyâ alanında eser veren bilginlerden bahsederken bu konunun ilk olarak Vehb b. Münebbih (öl. 110/728) tarafından ele alındığını söylemektedir. Kâtip Çelebi ayrıca Ali b. Hamza el-Kisâî, Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, Muhammed b. Abdülmelik el-Müsebbihî gibi müelliflerin Arapça; Muhammed b. Hasan ed-Dandurmî ve İbrahim b. Halef en-Nîsâbûrî'nin Farsça kısas-ı enbiyâlarından bahsetmektedir.⁴² Bu türdeki en meşhur eser ise Sa'lebî'nin *Kitâbu 'Arâisi'l-Mecâsil fi Kasası'l-Enbiyâ* isimli eseridir. Sa'lebî'nin eseri, diğer dillere en çok çevrilen ve birçok yazması dünya kütüphanelerinde bulunan aynı zamanda Türk edebiyatında da çok ilgi görmüş kısas-ı enbiyâ olarak nitelendirilebilir.⁴³ İslamî edebiyatlarda yazılan kısas-ı enbiyâların birçoğu, yukarıda zikredilen eserlerin ya tercümesi ya da kısaltılmış şeklidir.

⁴¹ Seyyid Kutub, *Kur'ân'da Edebî Tasvir* (çev. Süleyman Ateş), Hilal Yay. Ankara 1969, s. 219-235.

⁴² Kâtip Çelebi, *Keşf el-Zünûn*, Cilt: II, MEB Yay., İstanbul 1971, s. 1328.

⁴³ Emine Yılmaz, Nurettin Demir, “Sa'lebî'nin Kitâbu 'Arâisi'l-mecâlis fi Kısâsi'l-enbiyâ'sının Anadolu Sahasında Yapılmış Çevirileri”, *Journal of Turkish Studies, Cem Dilçin Armağanı*, Cilt: 33/II, (hızl: Zehra Toska), 2009, s.358.

Türk edebiyatında kısas-ı enbiyâ türünün ilk örneklerine XIV. yüzyılda rastlamaktayız. Bunlar arasında bazılarının müellifi bilinmemektedir. Örneğin, XIV. yüzyılda Aydınoglu Mehmet Bey (öl. 1334) adına tercüme edilmiş olan kısas-ı enbiyânın müellifi tespit edilememiştir. XV. yüzyılda yaşamış Osmanlı bilginlerinden olan Ebu'l-Fazl Mûsâ bin Hacı Hüseyin el-İznîkî'nin kaleme almış olduğu kısasü'l-enbiyâ tercümesi ile Mehemed b. Yûsuf b. Mustafa el-Çerkezî'nin kısas-ı enbiyâsı ise bu türe ait Türk edebiyatında müellifi bilinen en eski eserlerdir.⁴⁴

Hindî Mahmûd da XVI. asırda kısas-ı enbiyâ geleneğine uygun bir şekilde eser vermiş bir şairdir. Şairin eseri, İngiltere Milli Kütüphanesinde Or. 12173 numarayla kayıtlı bulunmaktadır. Kısas-ı Enbiyâ, toplam 280 varaktır. Eserin istinsah yılı 993/1585'tir. Müstensihi ise muhtemelen Mehemed adında biridir. Eserde yer alan mensur ve manzum bölümlerin tamamı harekeli olarak yazılmıştır. Kısas-ı Enbiyâ'nın başında fihrist bölümü bulunmaktadır. İlk varaktaki serlevha tezhiplidir ve "*Fihrist-i Kütâbu Kısas-ı Enbiyâ 'Aleyhi's-selâm*" başlığı yer almaktadır. Hindî, fihristin ardından esere başlamıştır.

Baş: Diyelüm besmeyleyle hâmdü-lillâh
Ola tâ dilde şâbit lafzatu'llâh

Sonu: Oğuyup hâtm idenler bu kitâbı
Bula her hârfine yüz biñ şevâbı

Kısas-ı Enbiyâ, İslâmî Türk edebiyatındaki geleneğe uygun olarak besmeyleyle başlar. Ardından şair, mensur bir münâcâtla eserine devam eder. Hindî, bu bölümde eseri neden yazdığından kısaca bahseder:

"Peyğamberân-ı mürselîn 'aleyhimü's-selâm hikâyâtı Kur'ân-ı 'azîmde mestûr olan fehvâ-yı şerîf üzre neşr ile beyân iden fużalâ tahrîrinden bu bende-i kalîlü'l-bizâ'a Hindî Mahmûd dü-cihânda mahmûd olmağ ümîdine tazarru' ile nazma getirüp esâmî-i şerîflerin âsâr-ı kudretlerinden fihrist-vâr beyâna ikdâm olunmuşdur. Tâ ki muhtaşar-ı müfîd ile 'âmil olan ihvân ehl-i 'irfân bu hâlde istifâde idüp bu hakîr hayr ile yâd olunup şevâb-ı dü-cihâm hâşıl ideler ve

⁴⁴ Emine Yılmaz, Nurettin Demir, *agm*, s. 359-365.

noğşânını âsâr-ı lutfları ile taşhîh iden ‘irfân şevâb u ecr hâşıl ideler. İnşa’allâhu te’âlâ.”

Bu münâcâtın ardından şair, “*Kaşîde-i Tevhîd-i zü’l-Celâl Lâ İlâhe İllâ Hü*” başlıklı kasideyi nazmetmiştir. Klasik tevhidnâme geleneğine uygun bir şekilde yazılan bu kasidenin ardından yine aynı türden bir manzume gelmektedir. Tevhidnâmelerin ardından Kıyas-ı Enbiyâ’da yer alan başlıklar ve muhteviyâtın mensur olarak anlatıldığı metinler bulunmaktadır. Örneğin Hz. Âdem kıssası ile ilgili mensur bölümde şunlar yazmaktadır:

“Kıssa-ı Âdem Nebî ‘aleyhi’s-selâm

Hilkat-ı Âdem ü Havvâ ‘aleyhimâ’s-selâm ve i’zâz u ikrâm-ı Hudâ ve hil’at u seyr-i cennet ve hud’a-i şeytân ‘aleyhi’l-la’ne ve kıssa-ı tâvus u yılan ve kıssa-ı Hâbîl ü Kâbîl ve kıssa-ı Hârût u Mârût”

Hindî, mensur olarak yaptığı açıklamaların der-kenarına bahsi geçen manzumenin hangi varakta yer aldığını da yazmıştır. Eserde yer alan mensur bölüm, 15 varaktan müteşekkildir. Mensur olarak kaleme alınan açıklamaların ardından “*Na’t-ı Resûl-ı zü’l-Celâl Maḥbûb-ı Hakdur ber-kemâl*” başlıklı na’t, iki beyit ve devrin hükümdarı III. Murad’a yazılmış bir manzume gelmektedir. Şair burada, eseri III. Murad’a atfen yazdığını söylemektedir:

Bu hâl üzere du’âda Hindî şâha

Hediyyesi bu durur pâdişâha

(Fihrist, 19a)

Fihrist bölümünden sonra Kıyas-ı Enbiyâ’nın manzum kısımları ile devam edilmiştir. Kıyas-ı Enbiyâ, mesnevî nazım şekliyle aruzun *Mefâ’lün/Mefâ’ilün/Fe’ülün* vezniyle yazılmıştır. Besmeleden bahseden 7 beyitlik mesnevî tarzında yazılmış manzumenin ardından dönemin padişahına yazılmış bir medhiye gelmektedir. Medhiyeyi “*Bâ’îş-i Nazm-ı Kıssa-ı Enbiyâ ‘Aleyhi’s-selâm*” başlıklı manzume takip etmektedir. Şair, burada eseri neden ve nasıl yazdığından bahseder. Buna göre Hindî, kitabının sekiz bin beyitten meydana geldiğini ve maksadının nasihat olduğunu belirtmektedir:

Sekiz biñ beyt ile yazdım kitâbum

Naşîhat idi yârâna ḥitâbum

21b

Sebeb-i te'lif bölümünden şairin eseri yazdığına 68 yaşında olduğunu öğrenmekteyiz:

Yitişdi çünkü altmış sekize yaş
Ecel yaşduğuna konulmadın baş 22a

Hindî; kıssaların aslında mensur olarak yazıldığını, kendisinin ise peygamber kıssalarını manzum olarak te'lif ettiğini söylemektedir:

Egerçi neşr ile olmuşdı kışşa
Faķire nazm üzre ire hişşe 22a

Sebeb-i te'lifden sonra Kısas-ı Enbiyâ, aşağıdaki ana başlıklarla devam etmektedir. Başlıkların yanında kıssaların varak numarası da verilmiştir:

Beyân-ı Levh ü Kalem (3b), Beyân-ı Halku'l-mâ' (3b), Beyân-ı Halku'l-arş (4a), Beyân-ı Kürsî (5a), Beyân-ı Buhûr-ı Heft (6a), Beyân-ı Zemîn-i Heft (6b), Beyân-ı Vehb ibni Münebbih Rağıya'llâhu 'Anh (7b), Beyân-ı Semâvât ve'l-Melâ'ike ve's-Şems ve'l-Kamer (8b), Şıfat-ı İsrâfîl 'Aleyhi's-selâm (9b), Vaşf-ı Melekü'l-mevt (9b), Beyân-ı Bâb-ı Cennet (11a), Vaşf-ı Cehennem (11b), Vaşf-ı Âdem Nebî 'Aleyhi's-selâm (14b), Şıfat-ı Hilķat-ı Havvâ Ana 'Aleyhi's-selâm (19a), Beyân-ı Tāvus (21b), Beyânü'l-Hayye (22a), Kışşa-ı Hârüt u Mârüt (27a), Beyân-ı Şuhuf (36b), Kışşa-ı İdrîs Nebî 'Aleyhi's-selâm (37b), Kışşa-ı Nüh 'Aleyhi's-selâm (39a), Kıssa-ı Hâm (48b), Kıssa-ı Ya'feş (49a), Kışşa-ı Sâm bin Nüh 'Aleyhi's-selâm (49a), Kışşa-ı Hüd 'Aleyhi's-selâm (49b), Kışşa-ı Şâlih Peyğamber 'Aleyhi's-selâm (53b), Beyân-ı 'Alâmet-i Âzer (Hz. İbrâhim Kıssası) (68a), Kışşa-ı Lût Nebî 'Aleyhi's-selâm (95a), Kışşa-ı Ya'ķub Peyğamber 'Aleyhi's-selâm (97b), Kışşa-ı Yūsuf Peyğamber 'Aleyhi's-selâm (98a), Kışşa-ı Hazret-i Mūsâ 'Aleyhi's-selâm (103a), Kışşa-ı Yūsa' Peyğamber 'Aleyhi's-selâm (200b), Kışşa-ı Şu'ayb Peyğamber 'Aleyhi's-selâm (202a), Kışşa-ı Yūnus Peyğamber 'Aleyhi's-selâm (203a), Kışşa-ı Eyyüb Peyğamber 'Aleyhi's-selâm (206b), Kışşa-ı Hazret-i Dāvud Nebî 'Aleyhi's-selâm (210b), Kışşa-ı Süleymân Nebî 'Aleyhi's-selâm (220b), Kışşa-ı Zekerıyyâ Peyğamber 'Aleyhi's-selâm (233b), Kışşa-ı Yahyâ Peyğamber 'Aleyhi's-selâm (234b), Kışşa-ı İskender-i Zü'l-ķarneyn 'Aleyhi's-selâm (239a), Kışşa-ı Hazret-i Loķmân 'Aleyhi's-selâm (245b), Kışşa-ı Hazret-i Hıır ü İlyâs 'Aleyhi's-selâm (247b), Kışşa-ı Aşhâbu'l-Kehf (250a), Kışşa-ı Üzeyir Peyğamber 'Aleyhi's-selâm (252b), Kışşa-ı Dânyâl Peyğamber 'Aleyhi's-selâm (253b), Kışşa-ı 'İsî

Peyğamber vü Meryem Ana ‘Aleyhimā’s-selām (255a), Kışsa-ı Resül-ı Ekrem Şalla’llāhu ‘Aleyhi ve-sellem Muḥammed Muṣṭafā Aḥmed u Maḥmūd Resül-ı Müctebā Maḥbūb-ı Ma’būd (263b), Medḥ-i Pādişāh-ı Zıllu’llāh (278b), Beyān-ı Vatan-ı Hindī Maḥmūd el-fakīr (279b), Münacāt-ı Hindī el-fakīr (280a), Beyān-ı Tārīḥ-i Kitāb (280b).

Hindî Mahmûd, yukarıdaki ana başlıklar arasında yer yer konuyla ilgili ayet ve hadislere de yer vererek aktardığı kıssaları doğrudan Kur’ân-ı Kerim’e ve hadîs-i şeriflere bağlamaktadır. Şair, ayrıca bu başlıklar altında peygamberlerle ilgili olarak farklı bir hikâyeye geçtiğinde yeniden başlık yazarak o peygambere ait hangi kıssayı anlatacağını da belirtmektedir. Örneğin şair; Hz. Âdem kıssasından bahsederken alt başlıklarda yaratılışla ilgili ayetlere ve hadislere yer verdiği gibi Hz. Âdem’e isimlerin öğretilmesinden, Allah’a münacâtından, Hz. Havva ile evlenmesinden, cennetten kovulmasından, Ka’be’yi inşa etmesinden ve vefatından bahsederken ayrı başlıklar açmıştır.

Oldukça hacimli olan bu eserin kaynaklarına baktığımızda büyük ölçüde Kur’ân’dan mülhem olarak yazıldığı görülmektedir. Eserdeki birçok kıssa, ara başlıklar yoluyla konuyla ilgili ayetlere gönderme yapılmak suretiyle nazmedilmiştir. Yine metinden anlaşıldığı kadarıyla ikinci önemli kaynak hadîs-i şeriflerdir. Metinde kıssalarla ilgili hadislere de değinilmiştir.

Hindî, bu kaynakların dışında Vehb bin Münebbih, Ka’bu’l-Ahbâr ve Abdullah bin Abbas gibi İslam âlimlerinden de rivayetlere de yer vermiştir. Şairin bu âlimlerden alıntı yapması en azından daha önce kıssa-ı enbiyâ alanında yazılmış eserleri okuduğunu da göstermektedir.

Kıssa-ı Enbiyâ’yı ilginç kılan özelliklerden biri de şairin hayatı hakkında önemli bilgileri, eserinin sonunda manzum bir şekilde ifade etmiş olmasıdır. Bu manzume sayesinde şairin hayatıyla ilgili önemli bilgilere ulaştığımızı yukarıdaki incelememizde belirtmiştik.

Eserin sonunda kitabın yazıldığı tarih, bir manzumeyle bildirilmiştir. “*Beyān-ı Tārīḥ-i Kitāb*” başlıklı manzumede şair, eseri 980/1572 yılında altı ay içinde sekiz bin beyit olarak te’lif ettiğini ifade etmektedir:

Тоқуз yüz даһи сексән иди таріһ
Bu таріһде yazar nazmını rāsiḥ

Muḥarrem gurreşidür ibtidâsı
Evâḥir-i cümâzî'n intihâsı

Bu şeş-mâh içre sekiz biñdir ebyât
Güneşden ḳapdı Hindî bil ki zerrât 280b

Şair, eserin tamamlandığı tarihte Roma zindanlarında esaret altındadır. Hindî, bu manzumede eserin isminden de bahsetmektedir:

Şular kim ibtidâdan intihâya
Nazar ḳıla ḳaşas-ı enbiyâya 280b

Manzumenin altında ise 993/1585 yılı yazılıdır. Bu rakam, eserin istinsah tarihidir. Ayrıca son beytin her iki yanında *Mehemmed* ismi yazılıdır. Muhtemelen bu isim, müstensihe aittir.

2. Sergüzeşt-nâme-i Hindî Mahmûd

Hindî Mahmûd'un bir diğer eseri olan sergüzeşt-nâme, muhteva ve biçim özellikleri bakımından örneklerinden farklı bir eserdir.⁴⁵ Edirne Seli-miye Kütüphanesi Ahmet Badi Kitaplığı 2162 numarada kayıtlı bulunan sergüzeşt-nâme, 42 varaktan müteşekkildir. Şairin İnebahtı yenilgisi sonrası esir düşmesi ardından Roma ve Messina'da geçirdiği esaret yıllarını anlattığı eser, sondan eksiktir. Bu yüzdendir ki istinsah tarihi ve müstensihî hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Sergüzeşt-nâmede farklı nazım şekilleri ve aruz kalıpları kullanılmıştır.

Baş: Bismi'llâhi'l-melikü'l-müste'ân
Fetḫ ider bâbı bu miftâḫ-ı cihân

Sonu: Bendeñ olduğumuza 'izzetdür
Bulduğumuz burada bu 'unvân

⁴⁵ Divan edebiyatındaki manzum sergüzeşt-nâmeler hakkında Haluk Gökalp "*Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*" başlıklı bir doktora tezi hazırlamıştır. Hindî'nin sergüzeşt-nâmesi, adı geçen doktora tezinde bulunmamaktadır. Bu bakımdan sergüzeşt-nâme, ilk defa bizim tarafımızdan tanıtılmaktadır.

Edebiyatımızda az rastlanan bir tür olan sergüzeşt-nâme, Farsça “*ser*” ve “*güzeşt*” fiilinden oluşan birleşik bir kelimedir. Bu kelime lügatlarda “*macera, serüven*,⁴⁶ *baş a gelen, baştan geçen vak’a*,⁴⁷ *bir adamın başına gelip geçen ahvâl ve vuku’ât, hikâye, terceme-i hâl, mâcerâ*⁴⁸” gibi anlamlara sahiptir. Edebî bir terim olarak ise “*şairlerin başlarından geçen hâdiseleri ve bu hâdiselerden kaynaklanan duygu ve düşüncelerini-doğrudan ya da kurmaca unsurlarla zenginleştirerek- kendi dillerinden anlattıkları eserler*”⁴⁹ şeklinde tanımlanabilir.

İncelememize konu olan sergüzeşt-nâme, tamamen gerçeklere dayalı bir vak’ayı anlatmaktadır. Bilindiği gibi sergüzeşt-nâmelerin bir kısmı şairlerin yaşamından esinlenmekle birlikte büyük ölçüde kurmaca unsurlar içermektedir. Bu yüzden gerçek yaşamla olan bağlantıları sadece eserin çerçevesini oluşturan hikâye ile sınırlı olan kurmaca sergüzeşt-nâmeler; mekân, zaman ve kişiler bakımından kısmen ya da tamamen hayal ürünü olabilmektedir.⁵⁰ Buna karşın sergüzeşt-nâmelerin bir kısmı ise şairlerin başından geçen hatıra türünde gerçek hikâyelere dayanmaktadır. Bazen şairin hayatının tamamını konu edinen bu tür eserler bazen de müellifin hayatının bir dönemini ya da bir olayı konu edinmektedir. İşte Hindî Mahmûd’un sergüzeşt-nâmesi, şairin, İnebahtı Deniz Savaşı sonrası Roma ve Messina şehirlerinde dört yıl esir olarak kaldığı sürede başından geçenleri tahkiyevî tarzda anlattığı gerçek olaylara dayanan bir eserdir. Eser, şairin zindan hayatını konu etmesi bakımından özellikle Fars edebiyatında yaygın bir tür olan *şekvâiyye* veya *habsiyye* türleriyle de örtüşmektedir.

“*Ağırlığı ve dayanılmazlığından dolayı gizlenmesi mümkün olmayan, mutlaka bir şekilde ortaya çıkan ağır sıkıntı, üzüntü ve sırları ortaya atma*” veya “*bir haberi açığa çıkarma*” anlamlarına gelen “*bess*” ile “*şikâyet etme*”, “*inleme*”, “*feryad etme*” anlamlarını ifade eden “*şekvâ*” kelimelerinden oluşan “*bessu’ş-şekvâ*” ya da diğer bir adıyla “*zindânnâme*” diye bilinen bu tür

⁴⁶ Mehmet Kanar, *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yay., İstanbul 2008, s. 816.

⁴⁷ Muallim Nâci, *Lûgat-ı Nâci*, Çağrı Yay., İstanbul 1995, s. 473.

⁴⁸ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türki*, Çağrı Yay., İstanbul 2004, s. 718.

⁴⁹ Haluk Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, Kitabevi Yay., İstanbul 2009, s. 2.

⁵⁰ Haluk Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, s. 3.

şiiirler şairin, çeşitli nedenlerle düştüğü hapishane köşelerinde kaleme almış olduğu dizelerden oluşmaktadır. *Bessu'ş-şekvâ*, Yakub Peygamber'in oğlu Yusuf'un başına gelen sıkıntılardan dolayı dile getirdiği ve “*İnnemâ eşkû bessî ve huznî ilallâh...*”⁵¹ ayetinde belirtilen şikayetini bildiren kelimelerden iktibas edilerek oluşturulmuş bir kavramdır. Bu tür şiiirler “*şekvâiyye*” yani şikayet şiiirleri olarak da adlandırılmaktadır. Bir edebî tür olan habsiyyeler ya da diğer adıyla zindânnâmeler, manzum ya da mensur olarak şairler/yazarlar tarafından hapiste ya da hapisten çıktıktan sonra kaleme alınan, söz konusu şahsiyetlerin hapiste yaşadıkları dönemleri yansıtan o günlerdeki hatıralarını dile getiren eserlerdir. Mes'ûd-ı Sa'd-i Selmân (öl. 515/1121), Nizâmî-i Arûzî (öl. 560/1164), Felekî-i Şîrvânî (öl. 549-51/1155-57), Hâkânî-i Şîrvânî (öl. 595/1199) gibi şairler, Fars edebiyatında habsiyye türünün önde gelen isimleridir.⁵²

Divan şiiirinde habsiyye veya zindannâme adıyla anılan bir tür bulunmamasına rağmen, sergüzeşt-nâmeler arasında sürgün ve esaret hayatını konu edinen eserlerde mevcuttur. Baf Kadısı Macuncuzâde Mustafa'nın *Sergüzeşt-i Esîrî-i Malta*, Şirvanlı Sevâdî'nin *Hâlnâme-i Sevâdî* gibi sergüzeşt-nâmelerde, esaret hayatının konu olarak işlendiğini görmekteyiz. Ayrıca Ahmet Paşa'nın *Kerem Kasidesi* ve Keçecizâde İzzet Molla'nın *Mihnet-Keşân*'ı doğrudan esareti konu edinirse de sürgün hadisesi sonucu yazıldıkları için bir anlamda habsiyye veya şekvâiyye türünde sayılabilirler.

Bu bilgilere dayanarak Hindî'nin yaklaşık olarak dört yıl süren zindan hayatını konu edinen eserini, aynı zamanda habsiyye türünde yazılmış bir sergüzeşt-nâme olarak düşünebiliriz.

Hindî, eserine “*Sergüzeşt-nâme-i Hindî Mahmûd*” adını koymuştur. Kırmızı mürekkeple yazılan bu başlığın üstünde “*Hüve'l-Fettâh*” ibaresi bulunmaktadır. Malum olduğu üzere eskiden mektup, arzuhâl, tezkere vb. kâğıtların üstünde *Hû* isminin bulunması bir gelenektir. Bir anlamda mektubun besmelesi sayılan *hüve* lafzına Allah'ın isimlerinden biri bitiştirilerek yazılırdı. Bundan maksat, muhataptan beklenenin yerine gelmesine yardımcı olmasıdır. Bu yüzden Allah'ın isimlerinden biri

⁵¹ “*Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah'a arz ederim...*” Yûsuf Sûresi, 12/86.

⁵² Nimet Yıldırım, “Fars Edebiyatında Habsiyye ve Şekvâiyye (1)”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10, 2003, s. 20-22.

yazılırken, mektubun amacına uygun olmasına dikkat edilirdi. Mesela karşı taraftan bir ihsan veya hediye bekleyenler, *hüve'l-Kerîm* veya *hüve'l-Muhsin*; yardım isteyenler, *hüve'l-Mu'in*; hasta olup şifa bekleyenler *hüve's-Şâfi* gibi ibareler yazardı. Sefere çıkanlar veya gazada olanlar ise tıpkı şairimizin yaptığı gibi *hüve'l-Fettâh* lafzını yazarlardı.

Hindî'nin eserinde, Kıbrıs ve İnebahtı Seferleri'nin yanı sıra zindan hayatından bahsetmesi, bu lafzın kullanılmasını daha da anlamlı kılmaktadır. Ayrıca eserde geçen aşağıdaki beyit, *hüve'l-Fettâh* ifadesinin bu amaçla kullanıldığını göstermektedir:

Ḥazâ'in-i ma'ârif feth olunur
Hüve'l-fettâh ismi ola 'unvân 7b

Sergüzeştname, münâcât tarzında bir kasideyle başlamaktadır. Münâcâtın ardından "*Beyt*" başlığı altında bir manzume gelir ki şair, eserinde hemen hemen her manzumeden sonra bir beyitle, anlattığı konuyu bir anlamda özetleme yoluna gitmektedir. Bu yöntem, şairin bir üslup özelliği olarak nitelendirilebilir.

Münâcâttan sonra Hz. Peygamber, dört halife, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve sahâbe hakkında yazılmış manzumeler gelmektedir. Osmanlı padişahlarının övüldüğü bir kasidenin ardından II. Selim'in tahta çıkışına atfen yazılmış bir cülûsiyye ve tarih manzumesi bulunmaktadır.

Hindî, daha sonra Kıbrıs'ın fethiyle ilgili tarih ve kaside yazmıştır. Bunlardan sonra ise eserin sebab-i te'lif bölümü gelmektedir. Kaside nazım şekliyle söylenen "*Vasf-ı Bâ'îs-i Nazm*" başlıklı bölümde şair:

Beyân ola cihânda ser-güzeştim
Bu hâlden hişşe ala nice insân 7b

demek suretiyle eserini, başından geçenleri anlatmak ve bu suretle insanların ders almasını sağlamak amacıyla yazdığını söylemektedir. Ayrıca sebab-i te'lif bölümünün ardından gelen manzumede şair, muhtemelen tezkireleri kastederek hiçbir yerde adının geçmediğini çünkü uzun süre zindanlarda kaldığını ifade etmektedir. Bu eseri de zindan hayatının sıkıntıları ve belaları içinde duygularını ifade etmek için yazdığını da belirtmektedir:

Lûgatda vü kitâbda nesnemiz yok
Varaḫ-nîst ü kaçan bulına dîvân

Esîr ü miḫnet ü derd ü belâda
Nehâr [u] leyl mesken idi zindân

Ḳoca dilde ne bulındıysa mevcûd
Ḥaḫîrâne zuhûra geldi el'ân 7b-8a

Sebeb-i te'liften sonra dönemin padişahı II. Selim hakkında yazılmış bir övgü manzumesi gelmektedir. Aynı zamanda şairin hayatıyla ilgili önemli bilgilerin yer aldığı bu manzumeden daha önce bahsetmiştik. Hindî, bu kasidede uzun yıllar Şehzâde Selim'e müteferrikalık yaptığını, mahlasının onun tarafından değiştirildiğini, elçilik vazifesi ile İran'a gittiğini, bu arada hac farızasını yerine getirdiğini ve Kıbrıs seferine katıldığını anlatmaktadır.

Şair, Kıbrıs seferine katılması sebebiyle Osmanlı donanmasının özelliklerini anlattığı bir kasideyle esere devam eder. Hindî, bu manzuzemede sefere kendisiyle birlikte bütün müteferrikaların katıldığını, Ali Paşa komutasındaki ordunun Girit adasındaki kaleleri aldığını ifade eder. Fakat bu sefer esnasında ordunun yıprandığını, hastalıklardan dolayı birçok kişinin öldüğünü de belirtir. Bu arada Don Juan komutasındaki Hristiyan donanmasının da İnebahtı civarında olduğu şeklinde duyumlar alınmaktadır:

Rûz-ı ḫâsım daḫı gelüp irdi
Gitdi 'asker dağıldı bî-pâyân
Ḥastelikden zebûn oldu 'asker⁵³
Ḥasret ile nicesi virdi cân
Oturup İnebahtı'da 'asker
Gözedürler ne lu'b ider devrân
İstimâ' olındı ki 'asker ile⁵⁴
Geldi donanma-i Hıristiyân

⁵³ Bu mısradaki vezin bozuk.

⁵⁴ Bu mısradaki vezin bozuk.

Çünki taḥkīke irdi bu aḥbār
Ḥüsn-i tedbīre geldiler a'yân

Söyledi cümlesine ḳapudân
Ol 'Alî'dür sîret-i ḳaplan⁵⁵

Didi serdârıdur ol Efrencün
Nesl-i şâhî vü ismi Ṭon-cîvân 10b

Bu manzumenin ardından gelen “*Vaşf-ı Âlât-ı Harb*” başlıklı kaside, ilginç muhtevasıyla dikkat çekmektedir. 6 beyitlik manzumede İnebahtı Savaşı'nda kullanılan savaş aletlerinden bahsedilmiştir. Buna göre İnebahtı'da; ok, yay, mızrak, kılıç, tüfek, top gibi harp silahları kullanılmıştır.

Sergüzeştname, İnebahtı Savaşı'nın anlatıldığı 26 beyitlik bir kasideyle devam etmektedir. Hindî; savaşın çok şiddetli geçtiğini öyle ki yer ve göğün bu yüzden titrediğini, atılan okların çokluğundan kalkanların kirpiye döndüğünü, mermilerin sinelerde yaralar açtığını, bazı levendlerin denize düşüp boğulduğunu, savaşın sonunda Ali Paşa'nın şehit olduğunu ve kendisiyle beraber birçok kişinin esir düştüğünü anlattıktan sonra bu yenilgiye bir tarih düşer:

Esîr olduk tutulduk emr-i Ḥaḳla
Ḥıristiyân kimi de ider efgân

...

On toḳuzı cemâziye'l-evvel
Rûz-ı yek-şenbe idi ḳapudân

Dîn yolında fedâ-yı cân itdi
Rûḫı için du'â oḳı yârân

Sene idi toḳuz yüz ü yetmiş
Zamm-ı toḳuz eyle bilür 'irfân 11b/12a

979/1571

⁵⁵ Bu mısradaki vezin bozuk.

Şairin asıl hikâyesi bu manzumedden sonra başlar. Hindî, esir düşmüştür. Esirlerin kıyafetleri zorla çıkartılmış, ayaklarına da zincir vurulmuştur. Bu kadar cefa yetmiyormuş gibi ayrıca Hristiyan askerleri devamlı olarak esirleri dövmektedir. Bu zulüm tam kırk gün boyunca devam etmiştir:

Şoydılar her gemi de maḥbûsı
Atdılar cümle-i olar ‘uryân

Urdılar pâyımuza zencîri
İşimüz oldu zâr ile efgân

Kimi deper kimi gelüp urur
Kimi efsân iderdi fâhişân

Erba’în güne dek bu hicrânı
Çekdi ol ‘asker ile ol mîrân

12a/12b

Fakat Messina’da ilginç bir olay gerçekleşir. Don Juan, umulmadık bir şekilde Müslüman esirlere kıyafet ve yemek verilmesini emreder. Ayrıca hastaların da tedavi edilmesini ister:

Ḳalbine luṭfuñ eyledüñ ilhâm
Emr idüp ḳullarına Don-civân

Ol esîrim olan müselmânı
Ṭon u gömlek virüñ cuḳa ḳaftân

Ġayrı yirde belâ çekilmişdi
Messina⁵⁶ da oldu bu ihsân⁵⁷

...
Ḥastalara tavuḳ ḳızıl üzüm
Bile tuffâḥ u finduḳ u rümmân

Ḥasta tavuḳ yiyüp şaḡı baḳup
Nef’î olmadı anlara çendân

⁵⁶ İnebahtı sonrası Haçlı Donanmasının demirlediği İtalyada bir liman. Manzumedden Müslüman esirlerin buraya getirildiği anlaşılıyor.

⁵⁷ Bu mısradaki vezin bozuk.

Va'desi yitmek ile fevt oldu
Mesken oldu olara dâr-ı cinân

Hastalara virüp tabîb şerbet
Mîl belâsın çekerdî mecrûhân 12b/13a

Şair, bu manzumeden sonra Messina zindanlarında esir kaldığı sürede yaşadıklarını anlatır. Zindanda iken bazı esir arkadaşlarının onlara katıldığını söyler. Bu arada Messina'da gördüklerini tasvir eder. Daha önce Arap ve Acem illerini gezdiğini söyleyen şair, Firengistan halkının pis ve hilekâr olduğundan, sokaklarında fahişelerin gezdiğinden ve zillet içinde yaşayan birçok insan gördüğünden bahseder (Sergüzeştname, 14a/14b).

Hindî, zindan hayatını anlatırken kutsal gecelerden ve bayramlardan da bahsetmeyi unutmaz. Örneğin sergüzeştname ilk olarak Berat Gecesi'ni konu alan bir kaside yer almaktadır. Şair, eserin geriye kalan bölümlerinde yer yer Kadir Gecesi, Ramazan, Kurban Bayramı vb. kutsal geceler ve bayramlar için de benzer manzumeler söylemiştir.

Sergüzeştname anlatılan ilginç olaylardan biri de Anadolu'dan esirlere gönderilen mektuplarla ilgilidir. Zindandaki Müslüman esirleri şaşır-tan bu durum aynı zamanda onları oldukça duygulandırır. Bunun üzerine şair, bir elifnâme yazar. Bilindiği gibi elifnâme, mısra veya beyitlerin ilk harfleri alt alta getirildiğinde elif harfinden yâ'ya ya da yâ'dan elif'e alfabetik bir biçimde sıralanan, (bazen p ve ç harflerinin de bulunduğu) çoklukla aruzun *Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün* kalıbıyla veya 11'li hece ölçüsüyle nazmedilen gazel, kaside, muhammes gibi farklı nazım şekilleriyle yazılabilen daha çok dinî ve didaktik konulu olmakla birlikte her türde örnekleri görülen şiirlerdir.⁵⁸ Türk edebiyatında Âşık Paşa (öl. 1333), Nihânî (öl. 1519), Gazâlî (öl. 1535), Mihrî Hâtun (öl. 1566), Muhibbî (öl. 1566), Bosnalı Tâlib (öl. 1675), Bursalı Feyzî (öl. 1771), Ahmed Sûzî (öl. 1830) gibi birçok şairin elifnâmesi bulunmaktadır.

Hindî'nin elifnâmeyi yazma sebebi de oldukça ilginçtir. Zindana gelen mektuplardaki harfler, şaire bir yârân gibi görünmüş ve Hindî, bu

⁵⁸ Nihat Öztoprak, "Bursalı Feyzî Efendi'nin Elifnameleri" İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt: 35, 2006, s. 136.

harflerden ilham alarak bir elifnâme yazmıştır. Şairin elifnâmesini ilginç kılan bazı özellikler de mevcuttur. Hindî, her beyitte harfleri konuşturmak suretiyle zindanda çektiği sıkıntılarla ilgi kurmuştur. Ayrıca yine her beyitte adı geçen harfle başlayan anahtar kelimeler kullanmıştır. Örneğin *elif-İlâhî, be-belâ, şe-şâbit, cim-cidd...* gibi. Yalnız şunu belirtmeliyiz ki sergüzeştânâmede çok sık gördüğümüz vezin bozukluklarına elifnâmede de rastlanılmaktadır. Bu ilginç elifnâmenin metnini aşağıda veriyoruz:

Fe ‘i lâ tün / Me fâ ‘i lün / Fe ‘i lün
Elif eydür *İlâhî* yâ Rabbî
 Dertlü dillere eylegil dermân

Be didi ki *belâ*ya şabr eyleñ
 Şabr ile yine bulasuz ‘unvân

Te didi *tâ* erlige yazıldı⁵⁹
 Görmek anı size ola âsân
Şe didi *şâbit* ol şadâkatde
 Diye şadık senüñ içün aqrân

Cim didi *cidd* idüñ ‘ibâdetde
 Birini yüz biñe çuta Yezdân

Ha didi *hâl* diliyle esrâr
 Cümle ‘âlem bu sırdadur hayrân

Hı didi *hayr* ola şakki anuñ
 Bu cefâ mükâfatın ide Raḥmân⁶⁰

Dâl didi *devletüñ* günü doğdı
 İtdi tedbîr sizüñ içün erkân

Zâl didi müdâm *zıkr* idüñ *Haḫḫ*’a⁶¹
 Buldı tevḫîd ile vuşül ‘irfân

⁵⁹ Bu mısradâ vezin bozuk.

⁶⁰ Bu mısradâ vezin bozuk.

⁶¹ Bu mısradâ vezin bozuk.

Ra didi ki *rūšen* ola çeşmüñüz
Göre sizi cemāl-i müştākān

Ze didi *zār* idüben āh itmek
Rāh açıldı sizüñdür meydān⁶²

Sin didi *seyr* idüñ yaķın vaķtde
Size bende ola ķamu gebrān⁶³

Şın didi *şād* oluñ Hudā haķķı
Feth-i bāb eyledi ganī Sübhān

Şad didi *şoñı* eylüge irişe
Emr-i Haķ ile buña tıtma gümān

Đat didi *žāyi*‘ olmadı aşlā
Cümle eşķāl-ı hıfz ider Mennān

Tı didi *tayy* idüñ mekān bilüñüz
Luţf-ı Haķ’la buña olur imkān

Zı didi *zāhir* ola āşarı
İde ihlāş ile du‘ā yārān

‘Ayn eydür *‘ālemüñ* işāretini
Ağzın açup aña baķar insān

Ġayn dir ki *Ġnāya* bā‘ışdür
Kim ki az çoĝa eyleye şükrān

Fe didi kim *ferah* oluñ dā’im
Gitdi ĝam şād ola demi vīrān

Ķaf didi *ķorķ*mañuz necāt irdi
Biz de didük şehādet eyledi cān

*Ke*f didi *kāfirüñ* helākligidür
‘Asker-i dīn tiĝ eyledi ‘uryān

⁶² Bu mısradā vezin bozuk.

⁶³ Bu mısradā vezin bozuk.

Lam didi *lutf* idüp *Ḥudā-yı Kerīm*
Sizi azād kı lup kı lur şādān

Mim didi *mār u mūr* kadar ‘asker
Ehl-i küfrün ilin ider tālān

Nun didi ...⁶⁴ kı rar kâfir
Siyāvüşdur kı ran ol mîr-i mîrān

Vav didi *var* oluñ cihān içre
Ġazā seyfi ile kı rıla gebrān

He didi *her* günüñ ola biñ yıl⁶⁵
Size şimden-girü yüz duta devrān

Lām-elif didi *lā* dimez hergiz
Sizüñ maqşüdiñuz için o sulţān

Ye didi siz ki *yār-ı şādıksız*
Size envā‘-ı ‘izzet eyleye erkān⁶⁶

16a/17a

Sergüzeştñâmenin ilerleyen bölümlerinde şair; zindanda başından geçenleri ve yaşadığı sıkıntıları anlatır. Bu arada özellikle Roma’ya götürüldükten sonra gözlemlediği bazı olaylardan bahseder. Eserde özellikle Roma, Roma’daki halk ve günlük yaşam ile Papa’nın katılımıyla yapılan San Pietro ayininin anlatıldığı bölümler, Müslüman bir şairin bakış açısıyla Hristiyan dünyasının değerlendirilişini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu manzumelerde şairin, Hristiyanların yaptığı birçok ayini garip karşıladığını ve küfür olarak nitelendirdiğini görmekteyiz. Hindî’nin özellikle San Pietro ayinini anlattığı bölümler, onun Hristiyan dünyasına dair düşüncelerini de sergilemektedir. Kabul edilmelidir ki böyle bir muhtevaya sahip manzumeye, edebiyatımızda pek rastlanılmamaktadır. Bu yüzden şairin ayinle ilgili gözlemlerine yer verdiği kasidenin metnini vermek istiyoruz:

⁶⁴ Bu kelime okunamamıştır.

⁶⁵ Bu mısradaki vezin bozuk.

⁶⁶ Bu mısradaki vezin bozuk.

Roma şehri kim oldur dār-ı küffār
Bu maḥbūs yār ile olındı seyrān

Ḍalālet ehlinüñ bed-nāmı oldı
Alur muḥdeş kitābın ele ruhbān

Ki her sāl içre bir gün mātemiđür
Dögüne şol günāh-kār bula ğufrān

O ḥāşā dīn ki Tañrı'muzdur 'İsī
O kim қatl oldı çārmīḥ ile 'uryān

Gererler gergüye bir şüret anlar
Ki dirler bu durur 'İsī-i Yezdān

Nice zālīm ḍalālet ehlidür gör
Ki Ḥallāḳ'a iderler bunca bühtān

Gererler elleri ile ol itler
O şüretten iderler Ḥaḳḳ'a 'işyān

O fāsıd zu'mını dir bir kez oldı
İder kendüleri her sāl her ān

Şeb içre cem' olurlar ol ḥanāzīr
Ki gergi gezdürüpdür budur edyān

Yaḳupdur mūm on biñden ziyāde
Arar düzah yolın mūm ile gebrān

Ki her mūm bir filoridür bahāsı
Olur dīnār on biñ ile iz'ān

Birez ḳayışlara kebkeb ḳaḳarlar
Dögünürler dutar gövdelerin ḳan

Ki dirler mu'terif olduḳ günāha
Günāh 'afvına dermān buldı ruhbān

Ġāzab ḳılmış bulara Ḥayy-ı Ḳādir
Ḍalāletde ḳomış anları Sübhān

Cehennemde mü'ebbed ola anlar

Yiyeler her zamān zaḳḳum u ḳaṭrān

22a

Hindî; hapisteki yıllarında boş durmamış, devamlı olarak çevresinde gözlemediği her olayı beyitlere aktarmıştır. Öyle ki şair, zindanda iken ismini zikretmese bile 1572'de ölen V. Pius için bir tarih manzumesi yazmıştır. Manzumeden ölen papaya tahnit işleminin yaptığı anlaşılmalıdır:

Olur zi'l-ḥiccenin on sekizi çün
O günde fevt olur ol kelb-i nādān

...

Yararlar ḳarnını içi dökülür
Ṭoñuz çaldı şanasın kelb ol ān

Leşi yatur anuñ üç gice üç gün
Gürühıyla gelür görmege gebrān

Gelür küffār bulur tenhā papayı
Yolarlar şaḳalını bir bir inan

...

Getürür meyyitin ortaya anlar
Ki defn ide o dem eyledi 'uryān

Giyürür arḳasına ṭon u gömlek
Beyāz ḳorlar daḫı üstine ḳaftān

Daḳarlar barmāğına ḫātem-i zer
Ki dirler bu durur āyin ü edyān

İderler hāc-ı zerden bile zencīr
Elin gögsinde bend itmiş o ruhbān

Daḫı pāyını zerle bend iderler
Odur 'ālemde pā-bend-i ḫamāḳān

Aña ḳurşun ile tābūt iderler
Daḫı üstine ṭaḫta didi Yunān

O dem tábüt içine qodılar anı
 Şarābla dahı qodılar birez nān
 ...
 Kemerlerüñ birine qorlar anı
 İki mermerde qorlar oldı pinhān

Kemerden tábüt üsti kıldı hālī
 Papanuñ şekl-i naqş olındı ol ān

Aşarlar qandīl üstine bil anı
 Gice gündüz yanar anda o ruhbān

27b/28b

Şair, papanın cenaze töreniyle ilgili ayrıntılı bilgi verdikten sonra ölümüne de tarih düşürmüştür:

Anlara işāret ola ma'nā da bu tārīh
 Gör ol papa ki cehenneme kim nice atdı cān⁶⁷ 28b

979/1572

Şairin; papanın ölümü, mumyalanması ve aşağıda bahsi geçecek olan yeni papanın seçilmesiyle ilgili ayin ve törenleri canlı bir şekilde tasvir etmesi, bütün bu hadiselerle tanıklık ettiğini göstermektedir. Müellifin üslubundan ve olayları tahkiye tarzından bahsi geçen olayları izlemesine ve bunları nazma aktarmasına izin verildiği anlaşılmaktadır. Şair, bu konuda eserinde herhangi bir ipucu vermese de olayları anlatırken çoğunlukla gözleme dayalı tasvirleri kullanması ve gördüklerini ilk ağızdan aktarmış olması, bizde bu kanaatin oluşmasına sebep olmuştur.

Hindî, yeni papanın seçilmesinden bahsettiği gibi Hz. İsa'nın ashabından olan San Pietro'nun yaptırdığına inanılan kiliseyle ilgili gözlemlerine de yer vermiştir:

Fevt olan papanuñ yirine birin
 İhtiyār itdiler bugün gebrān

Rüz-ı se-şenbih idi vaqt-i 'aşr
 Şadra geçdi o demde pīr-i muğān

30a

...

⁶⁷ Tarih beytindeki her iki mısradan da vezin bozuk.

Ƙadîmden nâmı imiş Santu Betro⁶⁸
O Petro vaƙf idüp geçmiş çok ezmân

Dinilür Betro-yı aşhâb-ı ‘İsî
Binâ âşâr ƙalmış ancak 31a

Yeni papanın göreve gelmesinin ardından yapılan bir töreni anlatan Hindî, bugün bile Vatikan’da hâlâ geçerli olan uygulamalardan bahsetmektedir. Örneğin; papalığı korumakla görevli olan askerlerin kırmızı renkte elbise giymeleri, papanın başına takmış olduğu kırmızı şapka ile üzerindeki beyaz cüppesi ve kırmızı kaftan giymiş kardinaler sergüzeştînâmede anlatılmaktadır:

Yedek ardınca yüz sekiz neferdür
Ƙızıl cuƙa geyer huddâm [u] a’yân

Olar ardınca gelen papa idi
Geyer kırmızı şıƙma kemha ƙaftan

Zeriyle hac degmiş yaƙasına
Şolaƙ etekliğı ƙuşanmış ol ân

Başında şabƙası kızıl ƙadîfe
Eteklik aƙ bayrâmîden inan⁶⁹

...

Olaruñ ‘aƙabince ƙarnallar⁷⁰
Ki kırƙ kimse durur bir hâlde aƙrân

Olardan ola gelmişdür papalar
Ƙızıl muhayyer idi cümle ƙaftan 31b

Şair, bu ayinin ardından Müslüman esirlerin papanın emriyle Messina’dan Roma’daki hapishaneye götürüldüğünü söyler. Manzumeden

⁶⁸ Metinde kastedilen bugün Hristiyanlığın en büyük kilisesi sayılan San Pietro Kilisesi’dir. Bu kilise sadece Hristiyanlar için değil aynı zamanda Türkler için de önem taşımaktadır. Çünkü bazı rivayetlere Kızılelma’nın, kilisenin 132 metre yüksekliğindeki kubbesinin hemen altında bulunan altın top olduğu ileri sürülmüştür.

⁶⁹ Bu mısradaki vezin bozuk.

⁷⁰ Karnal kelimesinden kasıt muhtemelen kardinal olmalıdır. Ayrıca bu mısradaki vezin bozuktur.

anladığımız kadarıyla şairin Messina'daki esaret hayatı yetmiş yedi gün sürmüştür. Hindî ve arkadaşları, Ramazan Bayramı'nda gemiye bindirilerek uzun bir seyahat sonucu Roma'ya varırlar. Şair, şevvâlin yirmi dördünde Roma'ya vardıklarını söyler (40a). Roma'ya vardıklarında bir saraya götürülerek mükellef bir sofrada ağırlandıklarından bahseder (41a).

Hindî, sarayla ilgili gözlemlerini aktardıktan sonra esareti konu olan bir gazel söylemiştir. Bu gazelin ardından şair, yine sarayla ilgili gözlemlerini anlatmaya devam etmiştir. Fakat başta da ifade ettiğimiz gibi sergüzeştânâmenin bundan sonraki bölümleri eksiktir.

Eser bu hâliyle toplam 42 varaktır. Sergüzeştânâmedeki manzumelerin geneline baktığımızda şairin cülûsiyye, elifnâme, esbiyye, pendnâme, şükürnâme gibi edebî türlere yer verdiğini görmekteyiz. Hindî, önemli olaylarla ilgili olarak yer yer tarih manzumeleri de söylemiştir.

Müellif; sergüzeştânâmede monotonluğu gidermek, anlatıma heyecan ve zenginlik kazandırmak amacıyla kaside, gazel, beyt, nazım gibi farklı nazım şekillerine yer vermiştir. Sergüzeştânâmede akıcılığı sağlayan unsurlardan biri de farklı aruz kalıplarının kullanılmış olmasıdır. Aruzun *Fe'îlâtün/Mefâ'îlün/Fe'îlün* ve *Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'îlün* kalıplarını kullanan şair, bir anlamda tekdüzeliğin de önüne geçmiştir. Buna karşın şairin aruz veznini başarıyla kullandığını söylemek mümkün değildir. Özellikle sergüzeştânâmede birçok vezin hatasına rastladığımızı söylemeliyiz.

S o n u ç

Bugün kütüphanelerde adını bile bilmediğimiz birçok şair ve bu şairlere ait eserler bulunmaktadır. Bunlardan biri olan ve hayatı hakkındaki önemli bilgilere, eserleri vasıtasıyla ulaştığımız Hindî Mahmûd, XVI. asırda yaşamış bir şairdir.

Eserlerindeki beyanına göre Hindî Mahmûd; II. Selim döneminde elçilik, divan kâtipliği ve müteferrikalık yaptığını söylemektedir. Ayrıca şairin tespitlerimize göre iki de eseri bulunmaktadır. Bunlardan biri manzum kısas-ı enbiyâ, diğeri ise Roma ve Messina'daki esaret yıllarını anlattığı sergüzeştânâmesidir.

Buna karşın Hindî Mahmûd'un yaşadığı dönemde ve ilerleyen asırlardaki kaynaklarda; adından, mahlasından veya eserlerinden bahsedil-

memesi ilgi çekicidir. Fakat şairin eserlerinde hayatıyla ilgili önemli bilgilere yer verdiği gibi bir de sergüzeştname yazmış olması, Afyonkarahisar'ın yetiştirmiş olduğu bu önemli şairi, ilim âlemine tanıtmamıza vesile olmuştur.

“SERGÜZEŞT WHICH BELONGS TO A POET LIVED IN THE 16th CENTURY:
HINDİ MAHMUD AND HIS WORKS”

Abstract

Today, at domestic and foreign libraries, it is a fact that there are hundreds of poets whose names and works aren't known. Each of these poets wrote works that contain very rich materials in the way of our culture and literature. One of these is the poet Hindî Mahmûd that lived at XVI and wrote two important works.

Hindî Mahmûd whose name isn't come across very much at the tezkire and biographical books is a strange man. It is understood from his works. We can reach the important information about the poet from his two works which are determined. One of these works is Kitâbu Kısas-ı Enbiyâ which is in the England National Library, and the other is Sergüzeştname-i Hindî Mahmûd which is in the Selimiye Library at Edirne.

Two works which belong to poet have interesting peculiarity. Especially poet's sergüzeştname which tells İnebahtı Sea Battle and his captivity years after battle attracts attention in terms of both substance and shape features. The poet told his four years in prison at Rome and Messina in this book. Besides, in his work, observations belonging to the Christian world were portrayed. Especially, life in the Rome, San Pietro sacrament and the observations about the Cristian clergies od that period present an interesting feature. The adventure book which composes of 42 leaf separated counterparts in terms of poetic forms and what it includes. The other work of the poet Kitâbu Kısas-ı Enbiyâ was replicated as a verse in 1585. This work that composed of 280 leaf is one of the important examples of its type the content of work based on important sources of the history of Islam, particularly on the verses and the hadiths.

Keywords

Hindî Mahmûd, kısas-ı enbiyâ, sergüzeşt, sergüzeştname.